

ANKARA UNIVERSITY
PRESS

ANADOLU ANATOLIA
JOURNAL OF THE ARCHAEOLOGY DEPARTMENT

Anadolu Anatolia 49, 2023, 157-184
DOI: 10.36891/anatolia.1361358

Araştırma Makalesi
Research Article

NIKAIKA KENT SİKKELERİNDE ROMANİZASYON VE ROMA PROPAGANDA ETKİSİ

Haralambos NIKOLAYIDIS¹

Anahtar Kelimeler: *Bithynia-Nikaia Sikkeleri, Romanizasyon, Roma Propagandası, Nümismatik*

Öz: Bu makale, Bithynia Bölgesi'nde yer alan Nikaia kentinin Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerini ele almaktadır. Bu süreçte darp edilen sikkeler, Romanizasyon ve Roma propagandası bakımından değerlendirilmektedir. Böylelikle sikke betimleri ve lejantlar incelenerek dönem dahilinde hangi konuların ön plana çıktığı izlenebilmektedir. Çalışmada, MÖ 1. yüzyıldan başlayarak Nikaia'nın kent sikkelerinde Roma etkilerinin görüldüğü başlıklar kronolojik açıdan sıralanmaktadır. Dea Roma ile başlayan bu etkileşim, aynı yüzyıl dahilinde Hera-Iuno Lanuvia ve *sella curulis* betimleriyle devam etmektedir. MÖ 1. yüzyılda bu etkileşim az sayıda örneklerle temsil edilmektedir. Ancak MS 1. yüzyıl itibarıyla Roma etkili örneklerin arttığı anlaşılmaktadır. Roma imparatorluk kültürü bağlamında Bithynia *Koinon*'u sikkeleri başlı başına bir grubu temsil etmektedir. Bu sikke grubunun yanı sıra *lituus*, *altar*, *capricornus* ve kartal, Roma sembolleri olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Securitas ve Pax personifikasyonları, Mars Ultor ve Zeus Lidaios-Litaios kültleri sikke betimlerinde kullanım görmüştür. Roma propagandası bakımından bolluk-bereket, *agon*, muzaffer Roma imparatorları ve *signum militare* betimlerinin Nikaia'daki örnekleri sunulmaktadır.

¹Sorumlu Yazar/Corresponding

Author: Haralambos Nikolayidis
(Arş. Gör.),
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.
34427 İstanbul / TÜRKİYE
E-Posta: xnikolaides@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5633-2723
ROR ID: <https://ror.org/04e9czp26>

Başvuru Tarihi/Submitted Date:

20.08.2023

Kabul Tarihi/Accepted Date:

05.11.2023

Yayın Tarihi/Published Date:

22.12.2023

Atıf/Cite as: Nikolayidis, H. 2023.
"Nikaia Kent Sikkelerinde Romanizasyon
ve Roma Propaganda Etkisi"
Anadolu Anatolia 49: 157-184
DOI: 10.36891/anatolia.1361358

ROMANISATION AND THE EFFECT OF ROMAN PROPAGANDA ON NICAEAN COINS

Keywords: *Bithynian-Nicaean Coinage, Romanisation, Roman Propaganda, Numismatic*

Abstract: This article examines the Roman coins of Nicaea, located in the Bithynia Region. The coins minted during this period are evaluated in terms of Romanisation and Roman Propaganda. Thus, by studying the coin depictions and legends, it is possible to observe which subjects were prominent during this period. In this study, the Roman influences on the coins of Nicaea are listed chronologically, starting from the 1st century BC. This interaction starts with Dea Roma and continues with the depictions of Hera-Iuno Lanuvia and sella curulis in the same century. In the 1st century BC, this interaction is represented by a small number of examples. However, it is understood that Roman influenced examples increased by the 1st century AD. In the context of the Roman imperial cult, the coins of the Koinon of Bithynia, represent a group in their own. In addition to this group of coins, the lituus, altar, capricornus and eagle stand out as Roman symbols. In addition, the personifications of Securitas and Pax, the cults of Mars Ultor and Zeus Lidaios-Litaios were used in coin depictions. In terms of Roman propaganda, examples of the depictions of abundance, agon, victorious Roman emperors and signum militare in Nicaea are presented.

GİRİŞ

Küçük Asya'nın kuzeybatısında yer alan Bithynia Bölgesi, tarih boyunca geçiş bölgesi niteliği taşımıştır. Böylelikle bölgenin önde gelen kentlerinden Nikaia, jeopolitik durumu bakımından önem arz etmiştir. Askania Limne'nin (İznik Gölü) kıyısında ve bereketli topraklara yakın olması, ayrıca geniş bir yol ağının üzerinde bulunması, kentin Hellenistik Dönem'de önemli bir merkez haline gelmesini mümkün kılmıştır¹. Ancak günümüzde kentte tespit edilen kalıntıların çoğunluğu, Roma İmparatorluk Dönemi ve daha geç dönemlere tarihlendirilmektedir.

MÖ 316'da III. Aleksandros'un komutanlarından biri olan Antigonos Monophthalmos, o zaman Helikore olarak anılan kenti ele geçirmiş ve ismini Antigoneia olarak değiştirmiştir². MÖ 301'de gerçekleşen Ipsos Savaşı'ndan sonra ise Antigonos ölmüş ve kentin hakimiyeti Lysimakhos'a geçmiştir. Böylelikle kentin adı bir kez daha değişerek Nikaia ismini almıştır³. MÖ 281'de, Lysimakhos'un ölümü ile sonuçlanan Kouropedion Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Seleukos'un da öldürülmesiyle bölgede Bithynialıların hakimiyeti görülmektedir⁴. Akdeniz dünyasındaki güç mücadelesini kapsayan gelişmeler sırasında MÖ 133'te Pergamon Kralı III. Attalos'un krallığını Roma'ya vasiyet etmesi ile Roma Anadolu'da hakimiyet kurmaya başlamıştır⁵. Paralel olarak Bithynia'nın son kralı IV. Nikomedes Philopator'un da krallığını vasiyet yoluyla bırakması sonucunda bölgenin idaresi MÖ 74'te resmi olarak Roma'ya geçmiştir⁶.

Roma idaresi altındaki Bithynia'da, ilk yıllarda yeni bronz sikkeler darp edilmeyerek büyük ölçüde Bithynia krallarına ait sikkelerin kullanımının devam ettiği düşünülmektedir⁷. Ayrıca *otonom* olarak ifade edilebilecek ilk sikkeler MÖ 62-59 arasına tarihlendirilirken, kısmi olarak

¹ Bonacasa 1976, 623.

² Abbasoğlu - Delemen 2004, 189.

³ Strabon XII 4.7; Şahin 2004, 6.

⁴ Magie 1950, 4.

⁵ Kaya 2005, 2014; Tozan 2016, 67; Errington 2017, 262-263.

⁶ Harris 1980, 866; Macro 1980, 665; Strobel 2006, 701.

⁷ RIC I 336.

İmparator Augustus (Kat. 2) ile İmparator Claudius (Kat. 7) dönemlerinde bazı sikke örneklerinin *pseudo-otonom* tarzda darp edildiğini söyleyebilmek mümkündür⁸.

PROPAGANDA ARACI OLARAK SİKKELERİN KULLANIMI

Sikkelerin propaganda aracı olarak kullanılmış olup olmadığı ile ilgili tartışmalar yaklaşık olarak 1900'lerin ortalarından itibaren başlayarak günümüze kadar gelmiştir⁹. Ödeme aracı olarak sikkenin hareketli bir nesne olması, fiziki olarak ise ufak ve hafif olması, geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır. Üretim tekniği bakımından ise her iki yüzeyde betim ve metin taşıyabilmesi sayesinde sikkeler propaganda kullanımına uygun görülmüştür¹⁰. Böylelikle kral, yönetici ve kent gibi yetkililerin ürünü olarak sikke, darp edenlerin hitap ettiği kitleye sunmak istediği olumlu mesaj ve çağrışımları iletebilmiştir¹¹.

Sikkelerin taşıdığı kimlik ve propaganda gibi özelliklerin anlaşılması adına İncil'den bir pasaj verilerek ünlü "Caesar'ın hakkı Caesar'a"¹² ifadesi incelenmektedir¹³; İsa ona yöneltilen soruya istinaden kendisine bir *denarius*¹⁴ verilmesini istemiş, akabinde bu sikkenin üzerinde kimin başı olduğunu ve unvanının yazıldığını sormuş ve karşılığında "Caesar'ın" cevabını almıştır. Böylelikle ilk olarak belirli bir sikke birimi talep edilerek karşılık bulmakta, diğer yandan betimdeki kişinin unvanı kalabalık tarafından teyit edilmektedir. Bu soru-cevap yoluyla ortaya çıkan sonuç nezdinde, yerel halkın sikkeler ve üzerindeki betimlere aşina olduğu savunulmaktadır. Ayrıca insanların sikkelerin sahte olup olmadığını kontrol etmek durumunda olması, sikkeler üzerine yazı yazılması, haber niteliği taşıması, *damnatio memoriae* uygulamasına tabi tutulması gibi hususlara dayanılarak kullananların sikkeleri incelediği ve böylelikle etkilenmiş oldukları da desteklenmektedir¹⁵.

Sikke kullanım geleneği her ne kadar geriye gitse de Romalılar taşıdığı potansiyelin farkına vararak sikkelere siyasi bir nitelik katmıştır¹⁶. Böylelikle bu hareketlilik ve siyasi nitelikten yararlanılarak sikke betimlerinde siyasi olaylar, imparator değişimleri, inşa faaliyetleri, askeri zaferler gibi toplumu etkileyen hususlar da işlenerek etkileşim devam ettirilmiştir¹⁷. Caesar'ın Gallia Seferi (MÖ 58-50) devam ederken sikkelerde Gallialı erkek ve kadın başı, Victoria, sancak, savaş borazanları ve *biga* gibi betimler aracılığıyla, başarılarının görsel hatırlatıcıları sayesinde Caesar Roma'dan fiziki olarak uzakta olmasına karşın aristokrasi çevresinde varlığını koruyabilmiştir¹⁸. Suetonius'a göre İmparator Nero, kendisini *lyra* çalarken betimleyen heykellerini yaptırmış ve aynı betimli sikkeleri darp ettirmiştir¹⁹. Eusebius ise İmparator Constantinus'un sikke betimlerini kendisinin seçtiğini aktarmaktadır²⁰. Bütün bu alıntılar göz önünde bulundurulduğunda, sikkelerin propaganda aracı olarak ne kadar uygun olduğu anlaşılmaktadır.

⁸ *Pseudo-otonom* sikkeler için bkz.: Johnston 1985, 89-112; Burnett 2011, 6.

⁹ Sutherland 1951; Jones 1956, 13-33; Crawford 1983, 47-64.

¹⁰ Kerschbaum – Vidin 2021, 5.

¹¹ Dahmen 2007, 3.

¹² *Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ* (Mt. XXII).

¹³ Ellithorpe 2017, 6-8.

¹⁴ Hangi sikkenin olabileceği hakkındaki tartışma için bkz.: Lewis – Bolden 2002, 18-20.

¹⁵ Bu hususta bkz.: Crawford 1983.

¹⁶ Hannestad 1988, 13.

¹⁷ Tekin 2021, 46.

¹⁸ Rowan 2019, 28-29.

¹⁹ Suet. Ner. XXV.

²⁰ Euseb. Vit. Con. IV 15.

ROMA EYALET SİKKELERİ

İmparatorluk ile birlikte sikkelerde birkaç özelliğin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Özellikle arka yüzlerde, askeri başarının nişanesi olarak zafer ve zafer alayı teması kullanılmaktadır. Bu askeri yaklaşımın yanı sıra Roma erdemlerinin de personifikasyon şeklinde kullanıldığı, yapı ve anıtlara ait betimlerin işlendiği görülmektedir²¹. Augustus, imparatorluğun genelinde olacak şekilde, kentlerin imparatorluk denetiminde kendi yerel konularını darp etmesine izin vermiştir. Bazı istisnalar haricinde, darp edilen sikkeler İmparator Augustus'un portresini ve lejantını taşıyarak Roma dünyasının birliği vurgulanmaya başlanmıştır²².

Nikaia'da, Roma idaresi altında ilk sikkeler MÖ 60 civarı itibarıyla *proconsul* isimleri ve portreleri (?) (Kat. 3) ile darp edilmiştir²³. Ardından İmparator Claudius'tan (MS 47/48 civarı) İmparator Quietus'a (MS 261-262) kadar kent sikkelerinin darbu devam etmektedir. Bu sikkelerin ön yüzlerinde imparator portrelerine, isim ve unvanlarına yer verilirken, arka yüzlerde kent ile bağlantılı betim ve unvanların yanı sıra *proconsul* isimleri belgelenebilmektedir²⁴. Bu gruptaki sikkelerin lejantları Hellence yazılmış olup Latince yazıma bölgede sadece Roma kolonisi statüsünü alan kentlerin sikkelerinde rastlanmaktadır²⁵. Romalı memurların isimlerinin sikkelerin arka yüzünde gösterilmesi durumunda *ethnikon* ön yüze taşınmaktadır; genel kapsamda ön yüzde lejant kullanımı, Hellen örneklerinde nadiren görüldüğünden, bu uygulama Roma yeniliği şeklinde yorumlanmaktadır²⁶.

Eyaletteki Roma hakimiyeti altında nümismatik verilere genel olarak bakıldığında, her ne kadar Hellen *pantheon*undaki tanrıların baskın olduğu görülse de Roma etkisiyle yeni özelliklerin ortaya çıktığını da söyleyebilmek mümkündür. Bithynia'da daha önce özellikle Zeus, Apollon, Dionysos, Hermes ve Herakles gibi figürler kullanılırken, bölge halkı için Dea Roma ve Tykhe gibi betimler bir yenilik olarak değerlendirilmektedir²⁷.

Nikaia'nın Roma İmparatorluk Dönemi kent sikkeleri incelendiğinde, çeşitli mesajların ve- rilmek istendiği ve bu amaca yönelik betimlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır (Tab. 1)²⁸.

²¹ Woytek 2018, 380.

²² West 1949, 19.

²³ Söz konusu sikke tiplerinin ön yüzünde betimlenen portreler için literatürde lejantlarda isimleri geçen *proconsul*'ler önerilmektedir. Ancak bu ilişkilendirme, yazarın doktora tez çalışmasında tartışılmakta ve yeni bir öneri sunulmaktadır. Konu bütünlüğü nedeniyle burada bu tartışmaya yer verilmemiştir.

²⁴ Heuchert 2005, 31.

²⁵ Nikaia sikkelerindeki *ethnikon*'un kronolojik gelişimi için bkz.: Artuk 1960, 310-315. Nikaia kent sikkelerine ait lejantları incelediği çalışmasında Artuk, kullanılan *ethnikon*'un isim halinin darp sahibini gösterebileceğini önermektedir; *genitivus pluralis* (NIKAIEQN) durumunda halk tarafından, *genitivus singularis* ile (NIKAIAS) kent tarafından sikkelerin basıldığı, son olarak *nominativus* ile (NIKAIA) darp belirtilmeksizin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

²⁶ Callatay 2011, 65-66.

²⁷ Galani 2022, 143.

²⁸ İlgili tez çalışmasında, bu kategorilere ek olarak ktistes (Dionysos, Herakles ve Theseus) ve yerel figür (III. Aleksandros, Homeros, Hipparkhos ve Saggarios) içeren betimler de değerlendirilmiştir. Ancak konunun tartışmaya açık olması, başka bir çalışmada detaylıca ele alınmasını gerektirmektedir. Benzer sebeple yapı betimlerini içeren alt başlık da dahil edilmemiştir. Konu bütünlüğünün sağlanabilmesi adına, sunulan başlıklarda esas olarak Roma unsurlarına odaklanılmıştır. Çalışmadaki başlıklar, ilk örneğin ortaya çıktığı tarih esas alınarak kronolojik sırayla sunulmuştur. Nikaia kentinin Romanizasyon süreci hakkında ayrıca bkz. Bayram 2020.

	G. Papirius Carbo	Augustus	Claudius	Nero	Vespasianus	Titus	Domitianus	Traianus	Hadrianus	Marcus Aurelius	Commodus	Septimius Severus	Geta	Elagabalus	Severus Alexander	I. Maximinus	Gordianus	Philippus	Traianus Decius	Valerianus	Gallienus	
Dea Roma	x						x				x		x	x	x	x						
Hera-Iuno Lanuvia		x																				
Sella Curulis		x																				
Bithynia Koinon'u			x		x	x			x													
Lituus			x	x																		
Altar							x	x														
Capricornus				x																		
Zeus Lidaios				x											x							
Securitas				x																		
Bolluk-Bereket							x								x	x						
Lejantlar										x	x	x								x	x	
Eirene-Pax Romana							x															
Mars Ultor							x	x														
Roma Kartalı							x			x	x		x									
Muzaffer Roma İmp.										x	x			x								
Agonlar											x		x	x	x	x	x	x				x
Signa Militaria														x	x	x	x			x		
	MÖ 1. YY	MS 1. YY					MS 2. YY					MS 3. YY										

Tab. 1: Sikke betimlerinin kronolojik dağılımı (H. Nikolayidis)

DEA ROMA (MÖ 62-MS 211)

Nikaia'da Dea Roma kültünün varlığı, epigrafik buluntuların haricinde sikke betimleri aracılığıyla da belgelenebilmektedir. Tanrıçanın en erken betimleri Bithynia et Pontus Eyaleti *proconsul*'u G. Papirius Carbo'nun yönetiminde basılan sikkelerde (Kat. 1) görülmektedir; tanrıça sola dönük oturur vaziyette olup sol elinde mızrak, sağ elinde bir Victoria heykelciği tutmaktayken (*Nikephoros*), sahnenin sağında ise tanrıçanın üzerinde oturduğu bir kalkan yığını betimlenmektedir. Bu sikkenin lejantında tanrıçaya ithafen "POMH" ifadesinin de yer aldığını belirtmek önemli olacaktır.

Roma kentinin personifikasyonu olarak sikkelerde Dea Roma, ilk olarak (MÖ 211 civarı) Roma merkez darphane sikkelerin ön yüzlerinde "Amazon" figürü şeklinde miğferli bir kadın başı ile işlenmektedir²⁹. Özellikle MÖ 2. yüzyıl *denarius*'larında ön yüzde miğferli Dea Roma başı, arka yüzde Dioskouroi betimi kullanılmakta, miğfer ise basit Hellen miğferinin aksine çok detaylı işlenmektedir³⁰. Augustus propagandasıyla beraber Roma *Nikephoros* olarak, her ne kadar kalkanların üzerinde oturmuyor olsa da *gens Augusta altar*'ında miğfer, zırh gibi askeri teçhizatların üzerinde oturur vaziyette görebilmek mümkündür³¹.

Küçük Asya'da Dea Roma betimi ve lejantı en erken MÖ 1. yüzyıl ortalarında, özellikle Bithynia Bölgesi'ndeki kentler ile başlamaktadır³². Kalkanlardan oluşan bir yığının üzerinde oturur vaziyette betimlenen Dea Roma tipi, Bithynia et Pontus Eyaleti genelinde tercih edilerek bu şekilde Roma idaresine direkt atıfta bulunulmuştur. Nikaia'da Carbo (MÖ 62-59) ile görülen tanrıça tipi, Roma sikkelerinde MÖ 115/114 civarından itibaren görülmektedir³³.

Benzer ama farklı bir tip olarak İmparator Domitianus'a ait bir sikkede³⁴, tanrıçanın ismi yanı sıra Dea Roma yine oturur vaziyette fakat bu sefer sağ elinde çelenk, sol elinde ise belinde duran ve kınında olduğu anlaşılan kılıcı tutmaktadır. Nikaia'daki son örnekler İmparator Commodus ve Geta'nın sikkelerinde belgelenmektedir. İmparatorlar Elagabalus, Severus Alexander ve I. Maximinus'un sikkelerinde benzer örnekler görülmesine karşın lejantta tanrıçaya yönelik herhangi bir isimlendirmeye yer verilmemektedir.

HERA-IUNO LANUVIA (MÖ 25 CİVARI)

Nikaia sikkeleri içindeki Hera betimlerinden farklı olarak İmparator Augustus yönetimi esnasında basılan (MÖ 25 civarı) ve Iuno Lanuvia'ya atfedilen betim (Kat. 4) önem arz etmektedir. Burada Iuno'nun *epitheton*'u yer almasa da aynı dönemde bir Nikomedia sikkesinde³⁵ aynı baş ile birlikte "HPA ΛANOIA" lejantına yer verilmiştir. Her iki sikke de *proconsul* Thorius Flaccus ismini taşımaktadır. Kendisinin Italia'daki Latium Bölgesi'nde bulunan Lanuvium'da doğmuş olması³⁶ tesadüf olmasa gerektir. Flaccus'un Iuno'nun *epitheton*'u aracılığıyla anavatanına veya kökenine atıfta bulunulduğu aşikardır. Dolayısıyla ailesinin ve kökeninin propagandası yapılmış veya yerel ölçekte onurlandırılmış olmalıdır.

²⁹ Hannestad 1988, 21.

³⁰ Bieber 1973, 873.

³¹ Zanker 1988, 316.

³² Sariiz 201, 82-83 tablo 1.

³³ RRC I 287.

³⁴ RPC II 640.

³⁵ RPC I 2063.

³⁶ Doğanç 2019, 2. Hera'nın Lanuvium'daki kültü için bkz.: Johnston – Mastrocinque 2017.

SELLA CURULIS (MÖ 25 CİVARI)

Proconsul Thorius Flaccus'un görev yılına tarihlendirilen (MÖ 25 civarı) bir sikkenin arka yüzünde (Kat. 5) *sella curulis* (*curule* sandalyesi) betimi kullanılmıştır³⁷. MÖ 1. yüzyıl esnasında Roma'daki yerel aileler tarafından *sella curulis* betimi kişisel propaganda ve saygınlık kazanmak için kullanılmıştır. Genel olarak bu betimin aileler tarafından kullanılması, kişisel değerleri toplumsal değer olarak tanıtmaya ve kabul ettirmeye çabası olarak yorumlanmaktadır³⁸. Örneğin Octavianus'un portresi ile darp edilen bir sikkenin³⁹ arka yüzünde *sella curulis*, üzerinde Caesar'ın lejantı ve bir çelenk ile betimlenerek Caesar'ın onurlandırılması gerçekleştirilmiştir. Octavianus ayrıca yaklaşık aynı dönemde (MÖ 31) benzer betimi kendi propagandasında da kullanmıştır; kendisi *toga*'lı olup *sella curulis* üzerinde oturmakta, sağ elinde ise kanatlı bir Nike tutmaktadır⁴⁰.

Nikaia örneğinde Thorius Flaccus'un isminin, portresinin ve *sella curulis* betiminin kullanılmış olması, Roma kültürü dahilinde propaganda ve onurlandırma uygulaması olarak değerlendirilebilmektedir.

BITHYNIA KOINON'U SİKKELERİ (MS 41-138)

Roma'nın hakimiyet sınırları içinde, MÖ 44 civarından itibaren, önce kent sikkeleri sonrasında *koinon* sikkeleri darp edilmeye başlanmıştır⁴¹. Bithynia *Koinon*'u (Bithynia Birliği) sikkelerinin, imparatorluk kültürü için eyaletteki kentler arasında ortak şekilde kutlanan festivaller çerçevesinde, Nikomedia kentinde darp edildikleri düşünülmektedir⁴². Bithynia özelinde bu sikkeler İmparator Claudius ile beraber başlamakta ve Vespasianus, Titus, Domitianus, Traianus, Hadrianus dönemlerinde görülmektedir. Dolayısıyla bilinen örnekler dahilinde, yaklaşık MS 41-138 aralığında bir dönemi kapsamaktadır. Ön yüzlerde istisnasız imparator başlarına yer verilirken, arka yüzler için *altar*, tapınak ya da Bithynia'nın personifikasyonu gibi çeşitli betimler tercih edilmiştir. Sikke tanıtları için ise "BIΘYΝΙΑ" ve "KOINON BEIΘYΝΙΑC" lejantları kullanım görmüştür.

Bithynia *Koinon*'u sikkeleri İmparator Claudius (MS 41-54) ile başlamakta ve bu dönemde betimlerin yanı sıra "ΠΑΤΗΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ" yani "*Pater Patriae*" lejantı kullanılarak imparatora ait "*vatanın babası*" *epitheton*'u kabul edilmiştir. Bu lejant, Bithynia *Koinon*'u sikke grubunda sadece Claudius Dönemi'nde karşılaşılmaktadır. Betim bakımından bu dönemde ön yüzde imparator başı kullanılırken, arka yüzlerde ayakta duran Apollon ve süvari imparator sahnesi (Kat. 6) betimlenmiştir.

İmparator Vespasianus'a (MS 69-79) ait bir sikke tipinde⁴³ ön yüzde imparatorun defne çelenkli başı, arka yüzde ise Bithynia'nın personifikasyonu kullanılmıştır. Sahnede Bithynia bir taht üzerinde oturmakta, sol elinde bir *cornucopia*, sağ elinde de bir *patra* tutmaktadır. Personifikasyonun vurgulanması için sahneye "BIΘYΝΙΑ" lejantı eklenmiştir.

İmparator Titus'un (MS 72-79) sikke betiminde⁴⁴, ön yüzde imparatorun defne çelenkli başı, arka yüzde de merkezde bir palmye ağacı işlenmiştir. Sahneye göre palmye ağacının gövdesinin sağında iki kalkan ile iki mızrak, solunda ise bir zırh ile iki mızrak yerleştirilmiştir. Bu betimin haricinde, beşli başak demetinin kullanıldığı bir tip⁴⁵ daha mevcut olup, bu gruba atfedilmektedir.

³⁷ *Sella curulis* için ayrıca bkz.: Stevenson 1889, 723-724; Schafer 1989, 24-45; Wanscher 1980, 124.

³⁸ Wallace-Hadrill 1986, 75.

³⁹ RSC I 55b.

⁴⁰ Zanker 1988, 56.

⁴¹ Heuchert 2005, 33.

⁴² Güney 2015, 84.

⁴³ SNGAul. 6909.

⁴⁴ RPC II 604.

⁴⁵ RPC II 608.

Yukarıda değinilen Vespasianus ve Titus sikkelerinde betimlenen palmiye, her ne kadar farklı kompozisyon olsa da aynı dönemde Roma merkez sikkelerinde de kullanılmıştır. MS 69'da İmparator Vespasianus, oğlu Titus'u Yahudi İsyanı'nı bastırmak üzere İudaia'ya (Yahudiye-Filistin Bölgesi) göndermiştir. Akabinde MS 70'te İudaia'yı ele geçiren Titus, Roma'ya dönmüş ve bir zafer kutlaması gerçekleştirilmiştir⁴⁶. Bu zaferin hatırlanmasına yönelik İudaia'nın fethi veya fet-hedilmesi anlamına gelen "Judaea Capta" serisi olarak bilinen sikkeler basılmış olup⁴⁷ bu serinin arka yüz betimlerinde kullanım gören figürlerin yanı sıra baskın olarak palmiye ağacının varlığı⁴⁸ da ön plana çıkmaktadır.

Bu grup dahilinde son olarak İmparator Hadrianus (MS 117-138) ile eşi Vibia Sabina'nın (MS 117-137) sikkeleri yer almaktadır. Her ikisinin arka yüz betimlerinde üç basamaklı bir pod-yum üzerinde *oktastylōs* tapınak betimlenmekteyken, genel olarak tepe ve köşe *akroter*'li olarak işlenen alınlığın içinde farklı figürler görebilmek mümkündür. Bir tipte⁴⁹ ayakta duran bir erkek figür, sol elinde uzun bir asa tutmakta, sağ elinde ise bir *phiale* tutarak soldaki *altar*'a sunu yap-maktadır. Bir diğer tipte⁵⁰ alınlık içerisinde yaklaşık MÖ 3. yüzyıl Roma merkez sikkelerinden de bilinen⁵¹ dişi kurt ve iki çocuğun emzirilmesi sahnesi yani Lupa Romana ile Remus ve Romulus kullanılmıştır⁵². Alınlık içinde son olarak yıldız veya rozet motiflerinin kullanımı görülmektedir⁵³. Bütün bu betimlerin haricinde, ilk değinilen tipte benzer sahnede, tapınağın podyumunun altına eklenmiş olan bir gemi pruvası dikkat çekmektedir. Söz konusu pruva betimi eski bir Roma gele-neği ile bağlantılı olmalıdır⁵⁴; Actium Savaşı'nın ardından düşman gemilerine ait pruvalar / pruva mahmuzları (*rostra*) savaş ganimeti olarak sökülerek alınmış ve çeşitli yapılar ile bütünleştirilmiş-tir. Bu geleneğe örnek olarak bir pruvanın Roma'daki *Divus Iulius* Tapınağı'nın podyumunun bir parçası haline getirildiği bilinmektedir. Dişi kurt ve ikizler, Augustus'un Actium zaferine yapılan atıf ve Roma Genius'u olarak önerilebilecek elinde *patera* tutan erkek figür, tapınağın Roma kö-kenine ve bağlantısına işaret etmektedir⁵⁵.

Bu grubun sikkeleri, öncelikle imparatorluk kültü ile bağlantılı olduğundan Romanizasyon açısından önem arz etmektedir. Bithynia'da yaklaşık MS 41-138 aralığını kapsayan *koinon* sikkele-rinde, öncelikle imparatorluk kültüne değinerek tapınak betimi kullanılmıştır. Tapınak betiminin detaylarında yukarıda değinildiği üzere Lupa Romana ve pruva motiflerinin yer alması bir etki-leşimin sonucu olarak yorumlanabilir. Kült teması dışında her ne kadar birlik olgusu *homonoia* kavramı ile sunulmaya çalışılsa da Roma'nın askeri temasının da epey kullanıldığını söyleyebil-mek mümkündür.

LITUUS (MS 47-59)

Nikaia'da MS 1. yüzyılda darp edilen iki farklı sikke tipinin ön yüzlerinde, imparator portresi ve ismi haricinde belirli bir ikonografiye ait küçük bir imge olarak *lituus*'un yerleştirildiği görül-mektedir. Örneklerden ilki (Kat. 8) İmparator Claudius'a (MS 47-48), diğeri ise İmparator Nero zamanına (MS 56-59) tarihlendirilmektedir⁵⁶.

⁴⁶ Tekin 2021, 50-51.

⁴⁷ Barag 1978, 14-15. İudaia sikkelerindeki Roma etkisi için ayrıca bkz.: Barkay 2012.

⁴⁸ Tekin 2021: 50.

⁴⁹ SNGAul. 6916.

⁵⁰ SNGAul. 6917.

⁵¹ Hannestad 1988, 19.

⁵² Burrell 2004, 149.

⁵³ Rec Gen I.2 54.

⁵⁴ Hannestad 1988, 58.

⁵⁵ Burrell 2004, 149.

⁵⁶ RPC I 2040, 2058.

Apex, securis, aspergillum, secespita, simpulum ve *capis* gibi Etrüsk geleneğine kadar bağlanabilen *lituus*⁵⁷, daha geç dönemlerdeki imparator portrelerine de eşlik etmiş olsa da esasında Augustus propagandasına hizmet ettiği bilinmektedir⁵⁸. Öncelikle *Augur*'ların kullandığı kavisli bir asa olarak Roma Cumhuriyet Dönemi sikkelerinde, özellikle Sulla ve Antonius dönemleri arasında (MÖ 84-39) kendi başına veya *oinokhoe-lituus* grubu şeklinde kullanım görmüştür⁵⁹. Esasında *augur*'ların onur nişanesi olarak kullanım gören *lituus*, zaman içinde hükümdarlık sembolü haline gelmiştir⁶⁰. Augustus propagandasında tanrı ve insanlar arasında arabulucu niteliğini gösteren *lituus*'un⁶¹ bir diğer dini sembol olan *simpulum* yerine kullanılmış olması *augur*-Augustus kelime oyunuyla açıklanmaktadır. Hellen dünyasında genel olarak Augustus unvanı yerine Sebastos unvanı tercih edilmiş ve tam olarak *augur* kelimesi karşılık bulamamıştır. Buna karşın *lituus*'un eyaletlerdeki sikkeler üzerinde kullanım görmesi, sembol olarak kolay algılandığına ve kabul gördüğüne işaret etmektedir⁶².

Augustus'un propagandasında *augur*'luk, Romulus'un bu kehanet uygulaması üzerinden Roma'yı kurması ile ilişkilendirilerek Augustus'a da kurucu özelliği yüklenmektedir⁶³. Böylelikle Roma'nın ikinci kurucusu imajını sergileyerek propaganda yürüten Augustus'un imgesinin Nikaia'da iki farklı sikkede ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkündür.

CAPRICORNUS (MS 54-59)

İmparator Nero Dönemi'nde, MS 54-59 yıllarına tarihlendirilen bir sikke tipinde (Kat. 9) ön yüzde Nero'nun başı kullanılırken arka yüzde bir *cista*'nın üzerinde post (?), onun üzerinde sırasıyla *thyrsos*, tepesinde çelenkli bir *cornucopia* ve *globus* üzerinde *capricornus* (oğlak) figürü yerleştirilmiştir.

Globus, capricornus ve *cornucopia* üçlüsünün kullanımıyla ilk olarak Augustus (MÖ 16) sikke tipinde⁶⁴ karşılaşılmaktadır. Buradaki *capricornus* figürü, aynı hayvanın takımyıldızına işaret ederek, inanışa göre *thema mundi* yani dünyanın yaratılışıyla ilişkilidir. Augustus kendi doğumunu *capricornus* takımyıldızı ile bağdaştırmış, bu durumu *capricornus* betimi ile de destekleyerek propagandasında kullanmış ve kendisinin Roma Devleti'ni kurtarmak için doğmuş olduğu mesajını sunmuştur⁶⁵. Bu duruma Suetonius da değinerek Augustus'un kaderini ön plana çıkarıp *capricornus* betimli gümüş sikke bastırıldığını ifade etmektedir⁶⁶. Ayrıca bu anlatı, merkez darplı bir sikkeye ait arka yüz betiminin imparator tarafından bizzat seçilmiş olduğuna örnek olarak verilebilir. İyilik alameti olarak resmi kutlaması da yapılan Augustus'un doğum simgesi *capricornus*, kendisinin kurtarıcı rolüne değinerek bir yandan askeri zaferleri, diğer yandan savaş sonrası gelen barışı ifade etmek için kullanılmıştır⁶⁷.

⁵⁷ Morawiecki 1996, 38.

⁵⁸ Burnett 2011, 14.

⁵⁹ Stewart 1997, 170.

⁶⁰ Hannestad 1988, 24.

⁶¹ Zanker 1988, 121.

⁶² Burnett 2011, 14.

⁶³ Györi 2015a, 52-60.

⁶⁴ RIC I 125-126.

⁶⁵ Barton 1995, 33-34, 40.

⁶⁶ Suet. Aug. XCIV.

⁶⁷ Zanker 1988, 48.

ZEUS LIDAIOS-LITAIOS KÜLTÜ (MS 54-235)

İmparator Nero (Kat. 10) ve Severus Alexander'e⁶⁸ ait bazı sikkelerin arka yüzdeki betimlerinde *altar* kullanılmıştır. Bu örneklerde farklı olarak *altar*'ların üstünde "ΔΙΟΣ ΛΙΤΑΙΟΥ" lejantı görülmektedir. Kültün niteliği hakkında net bir bilgi bulunmasa da sözcük kökeni "*litai* (λίται)" yani "dualar" anlamı ile ilişkilendirilmekte, dolayısıyla "duaları işiten Zeus" şeklinde bir açıklama getirilmektedir⁶⁹. Bu *epitheton*'un sikkede geçmesi sebebiyle kültün kent için büyük önem arz ettiği düşünülebilir. Diğer yandan aynı *epitheton*'un Magnesia ad Maeandrum'da basılan bir sikkede de geçtiği ifade edilmekte ve tanrı Apollon ile bağdaştırılmaktadır⁷⁰. Litaios veya Lidaios olarak bilinen kült⁷¹, İznik'te bir evin duvarına inşa edilmiş olan bir adak steli ile de belgelenmiştir⁷². Söz konusu Hellence yazıtta, *trapezeites* (banker) olarak adı geçen Gaius Hostilius Ascanius, Zeus Lidaios'un yanı sıra Zeus, Hera ve Athena yani Kapitol Üçlüsü'ne adağını sunmaktadır. Böylelikle yerli bir kültü oluşturan Zeus Lidaios ile Kapitol Üçlüsü arasında bir ilişki kurulmuş olması muhtemeldir.

SECURITAS (MS 62-66)

Çoğunlukla ayakta bir sütuna dayanır şekilde betimlenen Securitas figürü, İmparator Nero Dönemi'nde basılan iki örnek sikkede (Kat. 11) oturur ve iskemlenin sırtına yaslanır durumda betimlenmiştir. Söz konusu personifikasyon, lejant kullanımı ile beraber İmparator Nero'nun eşleri Poppaea Sebaste ve Statilia Messallina ile ilişkilendirilmiştir.

Her ne kadar Hellen kültüründe güvenlik anlamının karşılığı olarak *asphalia* kavramı bilirse de Roma'nın hakimiyeti ile beraber Pax Romana bağlamında siyasi bir boyut kazanarak güvenliğin yanı sıra nüfuz ve gücü de beraberinde simgelemeye başlamıştır⁷³. İlk etapta Seneca'nın *securitas* kavramına ilahi nitelik yüklemesi, ardından bu felsefeden etkilenen İmparator Nero'nun ilk kez sikke üzerinde *Securitas Augusti* ve *Securitas Caesaris* lejantlarını kullanması⁷⁴, özellikle bu dönemde *Securitas*'ın propaganda aracı olarak kullanıldığını göstermektedir⁷⁵. Böylelikle önerildiği üzere, bir Hellen coğrafyasının siyasi ve askerî açıdan teşkilatlandırılarak Romalılaştığını, Roma'nın da toplum ve fikir bakımından Hellen öğretileri ile (bu durumda bir personifikasyon üzerinden) şekillendiğini görebilmek mümkündür⁷⁶.

BOLLUK-BEREKET BETİMLERİ (MS 69-235)

Sikke betimleri üzerinden bolluk-bereket mesajı, *cornucopia* ve başak demeti aracılığıyla verilmekte olup Roma İmparatorluk Dönemi kent sikkeleri değerlendirildiğinde betim olarak az bir yer tutmaktadır. Bereket boynuzu-*cornucopia* Vespasianus (MS 69-79) ve Domitianus (MS 81-96) dönemlerinde görülmektedir. Vespasianus örneğinde (Kat. 12) *cornucopia* kalabalık bir sahne içinde ortaya çıkmaktadır; en altta bir *cista*, onun üzerinde bir panter postu, en üstte de *cornucopia* yerleştirilmiştir. Domitianus'ta (Kat. 14) ise *cornucopia* tek başına ana sahneyi oluşturmaktadır. Bir Severus Alexander (MS 222-235) sikkesinde (Kat. 25) beşli başak demeti tek başına betimlenmekte ve sahneyi oluşturmaktadır. Bolluk-bereket kavramının karşılığı olarak *abun-*

⁶⁸ RPC VI 3254.

⁶⁹ Fosbroke 1825, 898.

⁷⁰ Lambros 1878, 509.

⁷¹ Şahin 2001, 93.

⁷² *INikaia 34: ἀγαθῆ τύχη· | Διὶ Λιδαίῳ τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν | καὶ τῆ[ν] Ἀθηνᾶν | | Γάιος Ὀστίλιος Ἀσκάσιος τραπεζίτης | εὐχὴν.*

⁷³ Arslan 2021, 2-4.

⁷⁴ RIC I 445-445-446.

⁷⁵ Arends 2009, 15.

⁷⁶ Arslan 2021, 5.

dantia figürü⁷⁷, Nikaia sikkelerinde MS 3. yüzyılın ilk yarısında tercih edilmiştir⁷⁸. Erken örnekte *Abundantia* personifikasyonu ayakta, sahneye göre sola bakmakta, sağ elinde mısır başakları, sol elinde *cornucopia* tutmaktadır. Geç örnekte ise aynı duruş izlenmekle birlikte *Abundantia* sağ elinde kısa bir asa tutmakta, *cornucopia* tuttuğu sol eliyle de kısa bir sütuna dayanmaktadır. Nikaia örneklerinde görülen *cornucopia*, Roma Cumhuriyet Dönemi sikkelerinde de görülmektedir. Bu süreçte, *triumviri*'ye ait sikkelerde sıkça kullanılmıştır⁷⁹. Diğer yandan *cornucopia* ile birlikte başak demetinin, Augustus'un propaganda programı kapsamında barış, bolluk ve berekete temsilen kullanıldığı bilinmektedir⁸⁰. Özellikle başak demeti, altı başlı olacak şekilde Augustus tarafından bastırılan *kistophoros*'lar üzerinde de görülmektedir⁸¹. Roma imparatorları tarafından *cornucopia*, buğday başağı, meyve, yıldız ve ay gibi betimler propagandaları kapsamında sıkça kullanım görmüştür. Söz konusu betimlerin *felicitas*, *hilaritas*, *abundantia* gibi kavramlara hizmet ettiği anlaşılmaktadır⁸².

EIRENE-PAX ROMANA (MS 81-96)

İmparator Domitianus yönetimi esnasında (MS 81-96) darp edilen bir sikke üzerinde (Kat. 15) Eirene-Pax betimi tercih edilmiştir. Burada Eirene-Pax figürü ayakta giyimli, sol elinde bereket boynuzu, sağ elinde ise bir dal tutmaktadır. Roma'daki kullanımından önce kavram olarak Eirene, siyaset felsefesinden yoksun kalarak Roma'daki Pax'ın aksine önem bakımından kısıtlı kalmıştır⁸³. Diğer yandan MS 1. yüzyıl itibarıyla Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde betim ve lejantlar etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmış; *pietas*, *concordia*, *felicitas*, *fortuna* vb. imparator ve imparatorluk nitelik ve eylemleri ana tema haline gelmiştir⁸⁴.

Augustus'un propagandasında, erken dönemden itibaren Venus ve Victoria ile beraber⁸⁵, barış sağlayıcısı ve temsilcisi olarak Pax önemli bir yer tutmuş ve kavram olarak yaygın kullanım görmüştür. Bu bağlamda Augustus, uzun süre aralıksız devam eden iç savaşa son vererek vatandaşların hayatlarını kurtarmış ve kendilerine Pax Roma ile Pax Augusta'yı tanıtmıştır⁸⁶. Nikaia'daki betime benzer olarak Augustus'un genç Octavianus olarak ön yüzde betimlendiği (MÖ 32-29) sikke tipini⁸⁷ görebilmek mümkündür. Arka yüzde Pax ayakta giyimli, sol elinde *cornucopia*, sağ elinde zeytin dalı tutmaktadır. Yine yaklaşık dönemde (MÖ 27-MS 14) darp edilen bir diğer sikke tipinde⁸⁸ çelenk içinde Pax ayakta giyimli durmakta, sol elinde bir kerykeion görünürken hemen arkasında *altar* üzerinde yılan (?) yerleştirilmiştir. İki ikonografide de görülen *kerykeion*, habercilerle beraber gelen barışı, *cornucopia* ise barış ile beraber gelen tarım verimliliğini ve bereketini temsil etmektedir⁸⁹.

⁷⁷ Tekin 1994, 16.

⁷⁸ İlgili sikkeler Severus Alexander (RPC VI 3191) ile Maximinus (RPC VI 3271) yönetimi sırasında belgelenmektedir.

⁷⁹ RRC I 494/13; Baydur 1998, 24, Lev. VII no. 49-50.

⁸⁰ RPC I, 377; Zanker 1988, 48.

⁸¹ Suspène 2017, 52. Suspène, Pergamon'da darp edilen ve üzerinde altılı başak demetinin bulunduğu sikke tipine (RPC I 2212) değinmektedir Kendisi, *pax deorum* kapsamında Asia Eyaleti'nin yeniden inşasının hem Roma idaresi hem de eyaletin yararına olduğu mesajının verilmeye çalışıldığını savunmaktadır. Ayrıca söz konusu sikke *Asia recepta* grubuyla ilişkilendirilmektedir.

⁸² Ergin 2008: 102. Burada esas olarak Pescennius Niger'e değinilmektedir ancak imparatorlar M. Aurelius, Commodus, Severus ve Clodius Albinus tarafından bu temanın kullanıldığı aktarılmaktadır.

⁸³ Weinstock 1960, 44-45.

⁸⁴ Morrisson 2002, 55.

⁸⁵ Zanker 1988, 54.

⁸⁶ Hannestad 1988, 40.

⁸⁷ RIC I 252.

⁸⁸ RIC I 476.

⁸⁹ Stern 2015, 5.

ALTAR (MS 81-117)

Nikaia kent sikkelerinde, farklı dönemlerde arka yüzde *altar* betimi kullanılmıştır. Domitianus (MS 81-96) (Kat. 13) ve Traianus (MS 98-117) sikkeleri haricinde, *altar*'lar etrafında yanan ateş veya sarılı yılan ile beraber betimlenmiştir. İstisnai olarak bu iki sikke tipinde dörtgen formda, alt ve üst silmeli, *akroter*'li bir *altar* cepheinde görülmekte, merkezde çift kanatlı bir kapının varlığı anlaşılmaktadır. İki sikke arasındaki temel fark ise Traianus örneğinde *altar*'ın Zeus'a atfedilmiş olmasıdır.

Aynı *altar* tipi *Divus Augustus* sikkelerinden de bilinmektedir⁹⁰. İmparator Tiberius yönetimi esnasında, MS 22-30 aralığında Roma darphanesinde basılan bu sikkelerin⁹¹ ön yüzünde İmparator Augustus yer almaktayken, lejantta *divus* ve *pater* olarak ifade edilmekte, sikkenin arka yüzünde ise *senatus consultum* yetkisiyle basıldığı görülmektedir. Sikkenin arka yüzünde betimlenen *altar*'ın hemen altında "PROVIDENT" lejantı eklenmiştir. Lejant aracılığıyla *altar* betimi, Roma'da ele geçen bazı yazıtlı levhalarla da desteklenerek MS 15'ten itibaren kurulmuş olduğu düşünülen ve günümüze ulaşmayan *Providentiae Augustae altar*'ı ile bağdaştırılmaktadır⁹². Stoacılıktaki *pronoia* kavramı üzerinden gelişen *providentia* yani öngörü kavramı, Roma kültüründe Geç Cumhuriyet Dönemi ile beraber tanrılar tarafından insana sunulan ve bu öngörü sayesinde dış veya iç tehlikelere karşı toplumun güvenliğini ve barışı koruyabilme yeteneği ile ilişkilendirilerek siyasi bir boyut kazanmıştır⁹³.

Benzer şekilde Augustus propagandasının yansıması olarak İmparator Nero sikkelerinde⁹⁴ birçok betimin yanı sıra barışın temsiliyeti olarak Ara Pacis *altar betiminin* de kullanıldığı görülmektedir⁹⁵. Ara Pacis haricinde yine Augustus propagandasına atfedilen ve İmparator Domitianus'a tarihlendirilen bir diğer sikkede⁹⁶ de *altar* betimi görülmektedir. Roma Cumhuriyet Dönemi'ndeki sikkelerde güvenlik kavramı sadece "SALVS" olarak geçerken, ilk olarak imparatorun kişisel güvenliği ile ilişkilendirilmesiyle Augustus örneğinde olduğu gibi "SALVTI AVGVSTI" lejantı, sonrasında ise imparatorun insanlığın güvenliğinin sağlayıcısı olarak kabul görmesiyle "SALVS GENERIS HVMANI" lejantı kullanılmaya başlanmıştır⁹⁷. Anıtsal *altar* kullanımına son örnek olarak İmparator Antoninus Pius'un "DIVO PIO" lejantıyla tanrısallaştırıldığı sikke tipi⁹⁸ gösterilebilir.

Yukarıda sunulan örnek kullanımların ardından Domitianus'ta kullanılan sikke tipindeki betimin *Providentiae Augustae altar*'ına uyduğunu söyleyebilmek mümkündür. Böylelikle Augustus'un propagandasının yansıması olarak Nikaia'da benzer bir kullanım izlenebilmektedir.

MARS ULTOR (MS 161-192)

MÖ 42'de Augustus, bir Mars tapınağı inşa edilmesi için yemin etmiştir⁹⁹. Böylelikle Ares-Mars'ın Roma'daki siyasi önemi artmıştır. Ancak dönem içinde gerçekleşen savaşlar sebebiyle bu inşa gerçekleştirilememiştir. Parthlar tarafından ele geçirilen Roma sancaklarının MÖ 20'de siyasi görüşmelerin ardından geri alınmasıyla (*signis receptis*) bu yemin yinelenmiştir. Tapınağın tanrıya adanması ancak Augustus'un *Pater Patriae* unvanını aldığı MÖ 2'de gerçekleşmiştir. Bu çerçevede

⁹⁰ RIC I 80-81.

⁹¹ Hannestad 1988, 122.

⁹² Scott 1982, 438.

⁹³ Charlesworth 1936, 108.

⁹⁴ RIC I Nero 526.

⁹⁵ Donatien 2009, 140.

⁹⁶ RIC II 105.

⁹⁷ Buffer 2010, 32.

⁹⁸ RIC III 441-441a.

⁹⁹ Suet. Aug. XXIX.

Mars Ultor'un propagandası yapılarak¹⁰⁰ Roma merkez sikkelerinde yer aldığı görülmektedir¹⁰¹; bazı sikkelerde tapınağının içinde¹⁰² veya tapınak olmaksızın¹⁰³ ayakta duran miğferli Mars Ultor sağ elinde bir *aquila*, sol omuzunun üzerinden ise bir sancak tutmaktadır.

Nikaia sikkelerinde, Roma'ya kıyasla daha geç dönemlerde, Domitianus (MS 81-96) (Kat. 16) ve benzer tip olarak Traianus¹⁰⁴ Dönemi'nde (MS 98-117) darp edilen örneklerde Mars tipinin ultor niteliği ile bağdaştırıldığı anlaşılmaktadır. Her iki tipte Mars ayakta ve sahneye göre sağa doğru hareket etmektedir. Başında miğfer bulunmakta ve sadece *paludamentum* giymiş şekilde, sağ elinde mızrak, sol elinde ise sol omuzuna yasladığı sancak görülmektedir.

ROMA KARTALI (MS 81-212)

Kartal betimi Hellen kültüründe Zeus'un kutsal hayvanı ve kuş aleminin lideri olarak mitolojik bir karşılığı taşımaktadır¹⁰⁵. Ancak MÖ 3. yüzyıl itibariyle Romalılar kartalı kendi kültüründe benimsemiş ve daha sonra MÖ 1. yüzyıl ile beraber savaş imgesi ile bağdaştırılarak güç temsili taşımaya başlamıştır¹⁰⁶. Roma kartalı, çeşitli imparatorların yönetimi sırasında Nikaia kent sikkelerinde de kullanılmıştır. İlk olarak İmparator Domitianus'un (MS 81-86) bir sikke tipinde (Kat. 17) kullanılan kartal bir *globus* üzerinde kanatları yarı açık vaziyette betimlenmiştir. Daha sonra Marcus Aurelius (MS 161-180) sikkelerinde¹⁰⁷ görülen kartal figürü yine kanatları yarı açık ve bazen ağzında bir çelenk tutar şekilde bir *altar* üzerine yerleştirilmiştir. *Altar*'ın her iki yanına birer sancak eklenmiştir. Aynı sahne İmparator Commodus (MS 180-192) ve Geta'da (MS 198-212) devam ederken Geta'da ayrıca kartal figürünün tekil olarak kullanımı da görülmektedir¹⁰⁸.

LEJANTLAR (MS 161-192)

Sikke üzerindeki betimler aracılığıyla yürütülen propaganda aynı zamanda çeşitli lejantların kullanımı ile de yapılmakta ve çeşitli mesajlar verilmeye çalışılmaktadır. Nikaia kenti özelinde lejantlar her ne kadar çoğunlukta kent unvanlarını ilgilendiriyor olsa da bazı örneklerde doğrudan Nikaia halkına veya Roma'ya atıfların yapıldığı da görülmektedir.

Söz konusu lejantlardan ilki Roma'nın zaferine atıfta bulunmaktadır. *Victoria Romanorum*'un Hellence kullanımı olarak "ΡΩΜΑΙΩΝ ΝΙΚΗΝ", başka bir deyişle Romalıların Zaferi'nin çeşitli betimlerle de desteklenerek sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Yoğunluklu olarak İmparator Marcus Aurelius yönetiminde lejant ile beraber *tropaion*¹⁰⁹, *Victoria*¹¹⁰, *esir-imparator-tropaion* üçlemesi¹¹¹, ayrıca imparatorlar Gallienus ve Valerianus'ta *Victoria* betimi örnek olarak belgelenmektedir¹¹².

Romalıların zaferlerinin kutlanması hususu, özellikle doğu eyaletlerdeki uygulamalar üzerinden örnekler sunularak araştırılmıştır¹¹³. Kentler arası rekabet ortamında, kentlerin sahip ol-

¹⁰⁰ Györi 2015b, 7.

¹⁰¹ Vojvoda 2015, 43-52.

¹⁰² RIC I 68.

¹⁰³ RIC I 80a-80b.

¹⁰⁴ RPC III 1059.

¹⁰⁵ Buxton 2005, 68-69.

¹⁰⁶ Greet 2015, 54-57, 77.

¹⁰⁷ RPC IV.1 5957.

¹⁰⁸ RPC IV.1 5546.

¹⁰⁹ RPC IV.1 9530.

¹¹⁰ RPC IV.1 5542, 9434.

¹¹¹ RPC IV.1 5579, 5980.

¹¹² Weiser 1983, 297, Kat. 240.

¹¹³ Blanco-Pérez 2018, 9-41.

duğu dereceyi ve kimliği, aynı zamanda Roma hakimiyetine karşı bağlılıklarını göstermek amacıyla yerel festivallerin yanı sıra *epinikia* (Επινίκια) olarak adlandırılan festivallerin düzenlendiği bilinmektedir. Romalıların kişisel zaferlerinin fethedilen halklar tarafından kutlanması durumu, Lucullus için Asia'da ve Pompeius için Armenia'da görülmekteyken, Caesar ve Octavianus-Augustus ile kalıcı hale geldiği anlaşılmaktadır. Nikaia'da Roma zaferi ile ilişkili lejantın kullanımı ise esas olarak Parth Savaşları ile iliřkilendirilmektedir¹¹⁴. Görüldüğü üzere, çeşitli imparatorların zaferleri doğrultusunda kutlanan Roma zaferleri ile kentler, Romalıların müttefiki, sadık ve dost olduklarını göstererek iyi niyetlerini ifade etmeye çalışmıştır.

Roma ile ilişki kurulabilecek ve muhtemelen şahsi propagandaya örnek verilebilecek ikinci lejant İmparator Commodus Dönemi'ne (MS 180-192) tarihlendirilmekte olup (Kat. 18) "KOMODΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΟΣ Ο ΚΟΚΜΟΚ ΕΥΤΥΧΕΙ ΝΙΚΑΙΕΩΝ" şeklinindedir. Lejantın son kısmı olan "Nikaialılar" ifadesi, sikkenin kente aitliğini ifade etmekteyken, geriye kalan kısımdan "Commodus'un Krallığı (süresince) kinat-halk mutludur" anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu ifadede kullanılan "krallık", esasında imparatora yönelik "βασιλεϋς Ῥωμαίων (Romalıların kralı)" anlamında tercih edilmesine karşın, genellikle Roma makamlarında bu unvanın kullanımının pek tercih edilmediği bilinmektedir¹¹⁵. O KOCMOC EYTYXEI ifade kalıbı ise Nikaia haricinde Nikomedeia, Zela ve Caesarea'da da kullanım grmřtr¹¹⁶. İmparator Commodus, lmeden önce MS 192'de bir dizi düzenlemenin yanı sıra *Felicitas Commodi* (Commodus'un Refahı) propagandasını yürütmüştür. Bu çerçevede kendisinin meşrutiyeti (*libertas*), dindarlığı, bilgeliği ve cesur erdemleri sayesinde Roma'nın mutluluğunu güvence altına alan kişi olarak tanıtılmıřtır¹¹⁷. Böylelikle bu propagandanın Nikaia'da başarılı olduğu ve cevaben böyle bir lejant kullanılmış olabileceği fikri ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde bu sefer İmparator Septimius Severus'a ithafen Nikaia, Nikomedia ve Amaseia'da aynı cümle taslağı lejantta kullanım grmřtr¹¹⁸. Burada kullanılan ifade ile kent, kendi faydası doğrultusunda imparatora iyi niyet ile birlikte sadakatini göstermeye çalışmış olmalıdır.

MUZAFFER ROMA İMPARATORLARI (MS 161-222)

Nikaia'daki sikkelerin bir kısmında, arka yüzlerin imparatorların farklı tipleri ve ikonografileri için kullanıldığını söyleyebilmek mümkündür. Zira bu sikkelerde imparatorlar komutan, muzaffer ve dindar olarak yansıtılmaktadır. Bu betimlerin kullanımı, imparatorların kentlere sunduğu imajın aksine, kentlerin imparatorlara atfettiği ve yakıştırdığı imajın anlaşılmasına ışık tutması bakımından önem arz eder¹¹⁹. Askeri algı çerçevesinde imparatorların zafer niteliğini ön plana çıkarak Roma imparatorluk sanatının kullanılması, genel olarak eyalet sikkelerinde betimler aracılığıyla savaş başarisının kutlanma çabası olarak yorumlanmaktadır¹²⁰. Bu çerçevede, imparatorların at üzerinde veya tekil olarak askeri kıyafetli betimlerinin, imparator heykellerinin bir kopyası gibi anlaşıldığı desteklenmektedir¹²¹.

Nikaia sikkelerinde, imparatorların bir esir karşısında zafer elde etmiş şekilde betimlendiği birkaç sahne bulunmaktadır. Söz konusu ikonografi ilk olarak İmparator Marcus Aurelius (MS 161-169) rnekleriyle başlamakta ve iki tip şeklinde belgelenmektedir. İlk rnek¹²² impero-

¹¹⁴ Nolle 2003, 461-463.

¹¹⁵ Mason 1974, 120-121.

¹¹⁶ Burnett 2016, 77. Benzer bir sikke için bkz. Burnett, 2016, 101, Kat. 50.

¹¹⁷ RIC III, 361-362.

¹¹⁸ izmeli-ğn 2009, 72.

¹¹⁹ Burnett 2011, 12. Nikaia kent sikkelerinde Roma imparatorlarına ait farklı niteliklerde betimler kullanılmıştır ancak bu çalışmada muzaffer betimlerine odaklanılmıştır.

¹²⁰ Heuchert 2005, 54-55.

¹²¹ Kremydi-Sicilianou 2005, 98.

¹²² RPC IV.1 5579.

run üvey kardeşi ve mevkidaşı Lucius Verus, askeri kıyafetlerle sağda ayakta durur vaziyette, sol altta çömelmiş ve ufak şekilde betimlenmiş olan bir esirin başının üstünde sağ eliyle bir *tropaion* tutmaktadır. İmparatorun sol elinin ile bir asa tuttuğu anlaşılırken, esir iki eliyle imparatora merhamet dilemektedir. İkinci örnekte¹²³ yine Lucius Verus askeri kıyafetlerle süvari şeklinde, ön ayakları havada olan atıyla yerdeki düşmana doğru hamle yapmaktadır. İmparator sağ elinde bir mızrak tutmakta, saldırdığı düşman ise bir kalkan üzerine yaslanmaktadır. Düşmanın hemen sol önünde, atın altında bir kalkan daha seçilmektedir. Her iki örnekte de bu sahnelerin tamamlayıcısı olarak "ΡΩΜΑΙΩΝ ΝΙΚΗΝ ΝΙΚΑΙΕΙΣ" yani "Romalıların Zaferi" lejantı kullanılmıştır.

Benzer bir betim İmparator Commodus (MS 182-184 civarı) sikkesinde (Kat. 21) görülmektedir. Burada imparator askeri kıyafetlerle ayakta, sağ elinde *globus* üzerinde bir Nike, sol elinde ise bir mızrak tutmaktadır. Sol altta, *globus*un hemen altında imparatora sırtını dönmüş vaziyette bir esir oturmaktadır. Son olarak, bir Elagabalus (MS 218-222 civarı) sikkesinde¹²⁴, önceki örneğe yakın bir ikonografi kullanılmıştır. Farklı olarak sağ elinde *globus* yerine bir *patra* tutmakta, esirin elleri de arkasından bağlanmış durumdadır.

Muzaffer imparator tipleri arasında görülen *globus* üzerinde Nike tutma sahnesi, bu sefer bir esir olmaksızın tekrarlanmaktadır. İmparator Commodus'un (Kat. 22), ayrıca Geta'nın¹²⁵ *Nikephoros* olarak betimlendiği bu tipte imparatorlar ayakta ve askeri kıyafetlerle betimlenmiş, sağ elde mızrak tutarken sol elinde bir *globus* üzerinde Nike tutmaktadır. Geta'nın sahnesinde sahneye göre sol altta yanan bir *altar* eklenmiştir.

AGONLAR (MS 180-256)

Nikaia'da Roma imparatorlarının adına kutlanan *agon*'lar belgelenmektedir¹²⁶. Sikkelerin arka yüz tiplerinde *agon*'lar ile ilgili olarak betimler kullanılmış, lejantlarla ise *agon*ların isimleri de tanıtılmıştır. İmparator Commodus (MS 180-192) ile başlayan ve yoğunluklu olarak bu dönemde tercih edilen betimler aracılığıyla *Commodeia*, *Augusteia Severeia*, *Severeia Philadelpheia* ve *Dionysia Pythia Severeia agonları* belgelenmektedir. Diğer yandan betimler için atlet, masa, taç ve ödül kaplarının kullanımı kaydedilmektedir.

İmparator Commodus'un yönetimi esnasında (MS 180-192) basılan sikkelerde görülen atlet betimleri tekil (Kat. 19) veya çoklu (Kat. 20) betim olarak gruplandırılabilir. Aynı tema dahilinde *agonistik* kaplara da yer verilmektedir; genellikle *amphora* tercih edilirken, bir tipte de *oinokhoe* tercihi yapılmıştır¹²⁷. Yine Commodus'un (MS 180-192) yanı sıra Severus Alexander (MS 222-235) ve III. Gordianus'ta (MS 238-244) *agonistik* masa ve beraberindeki kompozisyon kullanım görmüştür¹²⁸. Son olarak, atlet ve masa betimlerinde tamamlayıcı olarak kullanılan *agonistik* taçlar tek, çift veya üçlü gruplar şeklinde görülebilmektedir; Commodus'tan (MS 180-192), Geta (MS 198-209), Elagabalus (MS 218-222 civarı), Severus Alexander (MS 222-235), I. Maximinus (MS 235-238), I. Philippus (MS 244-249) ve Gallienus'a (MS 256) kadar kullanıldığından¹²⁹, bu betimin daha çok tercih edildiğini söyleyebilmek mümkündür.

¹²³ RPC IV.1 5980.

¹²⁴ RPC VI 3120.

¹²⁵ Rec Gen I.3 534.

¹²⁶ Bosch 1948.

¹²⁷ RPC IV.1 6053, 6056, 9771.

¹²⁸ RPC IV.1 6046, 6048; RPC VI 3181; RPC VII.2 19835.

¹²⁹ RPC IV.1 6049; RPC VI 3097, 3185, 3309; RPC VIII 19905; Weiser 1983, 304, Kat. 258.

SIGNA MILITARIA (MS 218-251)

Nikaia'daki imparator betimlerinin haricinde, askeri tema kapsamında Roma ordusuna ait çeşitli sancaklar da kullanım görmüştür. Bu moda özellikle MS 3. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamakta ve yaklaşık olarak aynı yüzyılın ortalarına kadar devam etmektedir.

İmparator Elagabalus Dönemi'nde darp edilen sikke tiplerinde arka yüzlerde kullanılan sancaklar dışında, askeri propagandayı vurgulamak adına, ön yüzdeki imparator portresi de bazı tiplerde (Kat. 23) zırhlı veya zırhlı ve başında defne çelenği ile işlenmiştir. Temelde iki farklı *standart* kullanımı görülmektedir; bahsi geçen ilk *standart*'ın tepesinde çelenk bulunurken, ikincisinde *capricornus* (Kat. 24) yerleştirilmiştir. Çelenkli *standart*'lar betimlerde üç tane yan yana olacak şekilde kullanılırken, *capricornus* taşıyanlar aynı düzende olmasına karşın merkezdeki *standart*'ın farklı olduğu anlaşılmaktadır. Kat. 24'te, merkezde bir *vexillum* ayırt edilirken, iki *capricornus standart*'ının arasında bir çelenkli *standart*'ın yerleştirildiği bir tip de görülmektedir¹³⁰. Son olarak, bu dönemde sunulan örneklerde betimlenen *standart*'ların gövdesinde ikiye veya üçer *discus* olduğu görülmektedir.

Severus Alexander sikkelerinde ön yüzdeki portre, bazı tiplerde¹³¹ zırhlı ve bu sefer defne çelenkli yerine ışın taçlı olarak işlenmiştir. Elagabalus Dönemi'nde kullanılan çelenkli ve *capricornus*lu *standart*'lar bu dönemde de görülebilmektedir. Bu *standart*'lara ek olarak iki çelenkli *standart* arasında *aquila* (Kat. 26) bulunan sikke tipi kullanılmıştır. Son olarak, yine farklı bir kompozisyon olarak iki çelenkli *standart* arasındaki *altar* üzerinde duran kartalın işlendiği bir sikke tipi¹³² belgelenmektedir. Bahsedilen örneklerdeki *discus* sayısı bir ile üç arasında değişebilmektedir.

İmparator I. Maximinus Dönemi'nde darp edilen sikke tipinde, ön yüzdeki portresi zırhlı işlenmiş, arka yüzde ise çelenkli sancaklar kullanılmıştır. Gordianus'ta işlenen betimlere bakıldığında defne çelenkli portrenin yanı sıra ışın taçlı portrenin kullanımı da görülmektedir¹³³. Arka yüz hususunda ise önceki dönemdeki gibi defne çelenkli ve *aquila* tarzında, tepede kartal bulunan sancak kullanımı tespit edilmektedir. Şu ana kadar değinilen tiplerden ayrı olarak dörtlü *standart*'ların kullanıldığı tipler de mevcuttur; üçlü *discus*lardan oluşan *standart*'ların merkez ikilisinde kartal ve iki uçta *capricornus* ile merkez ikilide *capricornus* ve iki uçta çelenk bulunmaktadır. Son olarak Traianus Decius'ta çelenkli *standart*'ların ortasında *aquila* tarzı kartallı *standart* tipi¹³⁴ kullanım görmüştür.

SONUÇ

Bölgede görülen Roma hakimiyeti ile birlikte MÖ 1. yüzyılın son çeyreğine doğru Nikaia kent sikkeleri üzerinde Roma etkili birtakım yenilikler görülmeye başlanmaktadır. Öncelikle daha önce sadece arka yüzlerde görülen lejantlar yavaş yavaş ön yüzlere de aktarılmaktadır. Ayrıca daha önce kral isimlerini ifade eden lejantlar, bölge dinamikleri sebebiyle yerini proconsul ve imparator isimlerine bırakmış, kent *ethnikon*'u da kullanım görmeye başlamıştır. Zamanla betimlerde Dea Roma, Iuno Lanuvia, *sella curulis* gibi unsurların ortaya çıkmasıyla Roma etkisinin görülmeye başlandığı anlaşılmaktadır.

¹³⁰ RPC VI 3092.

¹³¹ RPC VI 3250.

¹³² RPC VI 3243.

¹³³ RPC VI 3340; RPC VII.2 19863, 19867.

¹³⁴ RPC IX 280.

Nikaia'nın Roma İmparatorluk Dönemi kent sikkelerindeki ilk Roma yansıması MÖ 1. yüzyılda Dea Roma ile görülmektedir¹³⁵. Aynı yüzyıl dahilinde Iuno Lanuvia ve *sella curulis* betimleri sikke tiplerine dahil edilmiştir. Daha sonra MS 1. yüzyılın ilk yarısında, imparatorluk kültürünün de etkisiyle Bithynia *Koinon*'una ait sikkeler kullanım görmeye başlamıştır. Yine aynı yüzyılda *lituus*, *altar*, *Securitas*, *Pax*, Mars Ultor, Roma kartalı ve bolluk-bereket betimlerine rastlanılmaktadır. Ayrıca bu süreçte lejantlarda başlayan propaganda ifadeleri MS 2. yüzyılın ortalarına kadar devam etmektedir. MS 2. yüzyılın ortalarından itibaren ise özellikle uzun bir süre için Roma imparatorlarının askeri betimlerinin ön plana çıktığını söyleyebilmek mümkündür. Paralel olarak geniş çeşitlilik gösteren agon betimli sikkeler MS 3. yüzyılın ortalarına kadar kullanım görmüştür. Yine askeri tema kapsamında ortaya çıkan *signa militaria*'nın MS 3. yüzyılın başları ile MS 3. yy ortalarına kadar kullanımı izlenmektedir (Tab. 1).

Roma idaresi tarafından Küçük Asya'da kurulan kolonilere ait sikkeler ile Nikaia sikkeleri arasında temel farklar olmasına karşın, benzer özellikler de gözlemlenebilmektedir. Öncelikle diğer konuların yanı sıra Roma koloni sikkelerine özgün iki temanın yaygın kullanımı görülmektedir; çift/yaban süren kolonist¹³⁶ ile Remus ve Romulus¹³⁷ sahnesi koloni kentlerde sıkça tercih edilmiştir. Ayrıca temel bir fark olarak bazı istisnaların haricinde koloni sikke lejantlarının Hellence değil, Latince yazılması gösterilebilir¹³⁸. Nikaia sikkelerinde değinilen *cornucopia*, kartal, sancak ve imparator gibi betimlerin çeşitli dönemlerde koloni sikkelerinde de işlendiği görülmektedir. İki sikke grubu arasında ortak figürler ve benzer temalar izlenmesine karşın detay ve kompozisyonlarda farklar olduğunu söyleyebilmek mümkündür¹³⁹.

Roma idaresinin hakimiyet süreci kapsamında, Asia'nın ardından Bithynia, Roma'nın dikkatini çeken bir diğer bölge olmuştur. Bu çerçevede gerek konum gerekse bölgenin zenginliği, iki taraf arasında ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bölgedeki İtaliklerin zamanla faaliyetini artırması, *Divus Iulius* ve Dea Roma kültürlerinin Nikaia'da kurulmasına vesile olmuştur. İlerleyen süreçte imparatorluk kültürü çerçevesinde eyaletlerin önde gelen kentleri unvan yarışına girmiş ve Roma'nın "mükafatı" için rekabet etmiştir. Bütün bu gelişmelerin hem bölge hem de Nikaia kentinin dinamiğinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülebilir.

İncelenen örnekler kapsamında, Roma idaresinin Nikaia üzerindeki etkisinde en azından sikkeler üzerinden başarılı olduğu sonucuna varılabilir. Roma'ya ait unsurların kent sikkelerine yansıması, bir yandan Romanizasyon diğer yandan da propaganda çerçevesinde gerçekleşmiş olmalıdır. En nihayetinde, zaman içinde gerek sikke betimleri gerekse lejantlar aracılığıyla Nikaia kentinin sadakatini ve Roma ile bağıını açıkça gösterdiği izlenmektedir.

¹³⁵ Galani'nin çalışmasına göre aynı süreçte Dea Roma betimi sistematik olarak diğer Bithynia kentlerinde de görülmektedir (Galani 2022, 150 Tab. 8).

¹³⁶ Örnekler için bkz. Alexandria Troas (RPC IV.2 620), Antiochia Caesarea (RPC II 1604), Comama (RPC VI 5936), Cremna (RPC III 2805), Lystra (RPC I 3539), Parium (RPC I 2253A), Sinope (RPC I 2129).

¹³⁷ Örnekler için bkz. Alexandria Troas (RPC IX 532), Antiochia Caesarea (SNG France 3 1140-1144), Germa (RPC IV.3 17528), Mallus (RPC VI 30358).

¹³⁸ İstisnai örnek olarak Tyana kentine ait sikkeler dikkat çekmektedir ancak İmparator Caracalla gibi geç bir dönemde koloni statüsünü aldığı da göz önünde bulundurulmalıdır (Franke 2007, 40).

¹³⁹ Kartal betimi için bkz. Alexandria Troas (RPC IV.2 8950), Antiochia Caesarea (SNG France 3 1088), Germa (RPC IV.3 5690), Ninica Claudiopolis (RPC III 3218). *Cornucopia* betimi için bkz. Antiochia Caesarea (SNG France 3 1159), Sinope (RPC I 2114). İmparator betimleri için bkz. Antiochia Caesarea (SNG France 3 1138), Parium (RPC VI 3882). Sancak için bkz. Antiochia Caesarea (SNG France 3 1206, 1247-1248), Comama (RPC IV.3 7323), Cremna (RPC III 2806).

KATALOG

1. Proconsul G. Papirius Carbo (MÖ 61/60)

Ö/ ΝΙΚΑΙΕΩΝ Dionysos'un asma çelenkli başı sağa dönük, altta ΓΚΣ (223 = MÖ 61/60).
Α/ ΕΠΙ ΓΑΙΟΥ ΠΑΠΙΡΙΟΥ ΚΑΡΒΩΝΟΣ
Roma sola dönük, oturuyor, sağ elinde Victoria, sol elinde mızrak, altta ΡΩΜΗ.
ΑΕ, 12 gr, 11,29 mm, Weiser 1983, 4.

2. Augustus (MÖ 25 civarı), Proconsul Thorius Flaccus

Ö/ ΝΙΚΑΙΕΩΝ
Dionysos'un asma çelenkli başı sağa dönük.
Α/ ΕΠΙ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΘΩΡΙΟΥ ΦΛΑΚΚΟΥ
Fil başı sağa dönük.
ΑΕ, 4,48 gr, 19 mm, RPC I 2030
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2030>).

3. Augustus (MÖ 25 civarı), Proconsul Thorius Flaccus

Ö/ ΝΙΚΑΙΕΩΝ Augustus'un başı sola dönük.
Α/ (ΕΠΙ) ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΘΩΡΙΟΥ (ΦΛΑΚΚΟΥ)
Nike ayakta sağa dönük, sağ elinde çelenk, sol elinde palmiye dalı.
ΑΕ, 12,06 gr, 26 mm, RPC I 2027
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2027>).

4. Augustus (MÖ 25 civarı), Proconsul Thorius Flaccus

Ö/ ΝΙΚΑΙΕΩΝ
Thorius Flaccus'un başı sağa dönük.
Α/ ΕΠΙ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΘΩΡΙΟΥ ΦΛΑΚΚΟΥ ΗΡΑ
Hera'nın başı sola dönük.
ΑΕ, 6,57 gr, 21 mm, RPC I 2029
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2029>).

5. Augustus (MÖ 25 civarı), Proconsul Thorius Flaccus

Ö/ ΝΙΚΑΙΕΩΝ
Thorius Flaccus'un (?) başı sağa dönük.
Α/ ΕΠΙ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΘΩΡΙΟΥ (ΦΛΑΚΚΟΥ ΗΡΑ)
Sella curulis.
ΑΕ, 9,38 gr, 25 mm, RPC I 2028
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2028>).

6. Claudius (MS 41-54)

Ö/ ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ
Claudius'un başı sola dönük.
Α/ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΠΑΤΗΡ
ΠΑΤΡΙΔΟΣ Süvari imparator sağa dönük,
arkasında kaide üzerinde kendi heykeli.
ΑΕ, 7,55 gr, SNGAul. 6908.

7. Claudius (MS 47/48 civarı), Proconsul Gaius Cadius Rufus

Ö/ ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΕΙΑΣ
Tykhe'nin sur taçlı büstü sağa dönük.
Α/ ΝΕΙΚΑΙΑ monogramının etrafında lejant:
Γ ΚΑΔΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ ΑΝΘΥΠΑΤΟΣ.
ΑΕ, 4,55 gr, 20 mm, RPC I 2042
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2042>).

8. Claudius (MS 47/48 civarı), Proconsul Gaius Cadius Rufus

Ö/ ΤΙ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ Claudius'un defne çelenkli başı
sola dönük, solda *lituus*.
Α/ ΝΕΙΚΑΙΑ monogramının üzerinde lejant:
Γ ΚΑΔΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ ΑΝΘΥΠΑΤΟΣ.
ΑΕ, 7,17 gr, 22 mm, RPC I 2040
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2040>).

9. Nero (MS 54/55 civarı), Proconsul Tiberius Attius Laco

Ö/ [ΝΕΡΩΝ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ]ΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ
Nero'nun defne çelenkli başı sağa dönük.
Α/ ΕΠΙ ΑΤΤΙΟΥ ΛΑΚΩΝΟΣ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ *Cista*
üzerinde *thyrsos*, çelenkli *cornucopia*, solda
küre üzerinde *capricornus*, altta ΝΕΙΚΑΙΕΩΝ.
ΑΕ, 25,86 gr, 35 mm, RPC I 2050
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2050>).

10. Nero (MS 54/55 civarı), Proconsul Tiberius Attius Laco

Ö/ ΝΕΡΩΝ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤ(ΟΣ)
Nero'nun başı sağa dönük.
Α/ ΕΠΙ ΑΤΤΙΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ Altar, yanlarında
ve üstünde lejant: ΝΕ (solda), ΙΚ (sağda),
ΔΙΟΣ ΛΙΤΑΙΟΥ (üstünde).
ΑΕ, 4,40 gr, 21 mm, RPC I 2053
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2053>).

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11. Nero (MS 62/66 civarı)

Ö/ ΝΕΡΩΝ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ
ΓΕΡΜΑΝΙ(ΚΟΣ)
Nero'nun ışın taçlı başı sağa dönük,
başının üstünde kontrmark: ΓΑΛΒΑ.
Α/ ΠΟΠΠΑΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ Poppaea (Securitas)
sağa, oturuyor.
ΑΕ, 10,91 gr, 28 mm, RPC I 2060
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/2060>).

**12. Vespasianus (MS 69-79),
Proconsul Marcus Salvidenus Asprenas**

Ö/ ΑΥΤ ΤΙΤΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΥΙΟΣ
Titus'un defne çelenkli başı sağa dönük.
Α/ ΕΠΙ Μ ΣΑΛΟΥΙΔΗΝΟΥ ΑΣΠΡΗΝΑ
ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ Panter postunun altında *cista*,
üzerinde *cornucopia*, çevresinde lejant:
ΝΕΙ ΚΑΙ ΠΡ ΒΙ.
ΑΕ, 9,98 gr, 25 mm, RPC II 631
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/631>).

13. Domitianus (MS 81-96)

Ö/ ΑΥΤ ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒ ΓΕΡ
Domitianus'un defne çelenkli başı sağa
dönük.
Α/ ΝΕΙΚΑΙΕΙΣ ΠΡΩΤΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΕΙΑΣ Altar.
ΑΕ, 9,39 gr, 26.5 mm, RPC II 640A
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/640A>).

14. Domitianus (MS 81-96)

Ö/ ΑΥΤ ΔΟΜΙΤΙ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒ ΓΕΡ
Domitianus'un defne çelenkli başı sağa
dönük.
Α/ ΝΕΙΚ ΠΡΩΤΟΙ ΠΟΝΤ ΚΑΙ ΒΕ(Ι)Θ[Υ]
Cornucopia.
ΑΕ, 2,97 gr, 18 mm, RPC II 647
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coin/350537>).

15. Domitianus (MS 81-96)

Ö/ ΑΥΤ ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒ ΓΕΡ
Domitianus'un defne çelenkli başı sağa
dönük.
Α/ ΝΕΙΚΑΙΕΙΣ ΠΡΩΤΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΕΙΑΣ
Eirene-Pax ayakta sola dönük, *cornucopia* ve
bitki dalı tutuyor.
ΑΕ, 25,01 gr, 34 mm, RPC II 633
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/633>).

16. Domitianus (MS 81-96)

Ö/ ΑΥΤ ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒ ΓΕΡ
Domitianus'un defne çelenkli başı sağa
dönük.
Α/ ΝΚΑ ΠΡ Ares-Mars ayakta sağa dönük,
mızrak ve *tropaion* tutuyor.
ΑΕ, 24,00 gr, 34 mm, RPC II 632
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/632>).

17. Domitianus (MS 81-96)

Ö/ ΑΥΤ ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒ ΓΕΡ
Domitianus'un defne çelenkli başı sağa
dönük.
Α/ ΝΕΙΚΑΙΕΙΣ ΠΡΩΤΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΕΙΑΣ
Globus üzerinde kartal, cepheden, başı sağa
dönük.
ΑΕ, 7,21 gr, 25 mm, RPC II 641
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coin/350789>).

18. Commodus (MS 180-192)

Ö/ Α Κ Μ ΑΥ ΚΟ ΑΝΤΩΝΙΝ Commodus'un
defne çelenkli başı sağa dönük.
Α/ Defne çelengi içinde lejant: ΚΟΜΟΔ[Ο]
Υ ΒΑCΙ[ΛΕ]ΥΟΝΤΟC [Ο] ΚΟCΜΟC ΕΥΤΥΧΕΙ
ΝΙΚΑΙΕΩΝ.
ΑΕ, 13,18 gr, 29 mm, RPC IV.1 6059
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6059>).

11

12

13

14

15

16

17

18

19. Commodus (MS 180-192)

Ö/ A K M AV KO ANTΩNIN[...] Commodus'un defne çelenkli başı sağa dönük.
A/ IEΠOC AΓΩN NIKAIEQN Çıplak atlet ayakta cepheden, sağ eliyle kendini taçlandırıyor, sol elinde palmiye dalı.
AE, 22,53 gr, 34 mm, RPC IV.1 6057
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/6057>).

20. Commodus (MS 180-192)

Ö/ [...]M AV KO[...] Commodus'un büstü sağa dönük.
A/ KOMOΔEIA [NIKAIEQN] Agonistik ödül vazosunun etrafında üç atlet, ayakta, ikisi ellerinde ödül tutuyor, sağdaki atletin elinde palmiye dalı.
AE, 12,11 gr, 29 mm, RPC IV.1 5135
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5135>).

21. Commodus (MS 182-184 civarı)

Ö/ AV KOM AN[...] Commodus'un büstü sağa dönük.
A/ NIKAIEQN Commodus ayakta, cepheden, başı sola dönük, zırhlı, sağ elinde *globus* üzerinde Nike, sol elinde mızrak, solda esir.
AE, 2,87 gr, 17 mm, RPC IV.1 11008
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/11008>).

22. Commodus (MS 184-190 civarı)

Ö/ [AV]T KOMO ANTΩNIN[...] Commodus'un büstü sağa dönük.
A/ AVT KOMOΔOC ANTΩNINOC İmparator ayakta, cepheden, başı sola dönük, zırhlı, sağ elinde *globus* üzerinde Nike, sol elinde mızrak. AE, 3,66 gr, 18 mm, RPC IV.1 3729
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/3729>).

23. Elagabalus (MS 218-222 civarı)

Ö/ M AYP ANTΩNINOC AYΓ Elagabalus'un defne çelenkli büstü sağa dönük.
A/ NIKAIEQN Üç standart, tepelerinde çelenk.
AE, 5,51 gr, 23 mm, RPC VI 3124
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3124>).

24. Elagabalus (MS 218-222 civarı)

Ö/ M AYPH ANTΩNINOC AYΓ Elagabalus'un defne çelenkli başı sağa dönük.
A/ NIKAIEQN İki standart, tepelerinde *capricornus*, ortada vexillum.
AE, 6,06 gr, 23 mm, RPC VI 3121
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3121>).

25. Severus Alexander (MS 222-235)

Ö/ M AYP CEY AΛEΞANΔPOC AYΓ Severus Alexander'in defne çelenkli başı sağa dönük.
A/ NIKAIEQN Beşli başak demeti.
AE, 4,45 gr, 20 mm, RPC VI 3199
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3199>).

26. Severus Alexander (MS 222-235)

Ö/ M AYP CEYH AΛEΞANΔPOC A(YΓ) Severus Alexander'in defne çelenkli büstü sağa dönük.
A/ NIKAIEQN İki standart, tepelerinde çelenk, ortada *aquila*.
AE, 4,74 gr, 21 mm, RPC VI 3242
(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3242>).

19

20

21

22

23

24

25

26

KAYNAKÇA

Abbasoğlu, H. – İ. Delemen 2004. "Antik Nikaia'dan Günümüze Kalanlar." I. Akbaygil – H. İnalçık – O. Aslanapa (ed.), *Tarih Boyunca İznik*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 189-197.

Arends, M. J. F. 2009. "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları." *Uluslararası İlişkiler* 22/6:3-33.

Arslan, H. 2021. "Tarihsel ve Teorik Perspektiften Güvenlik: Asfalia, Securitas ve Modern Dönem Bağlamında Kavramsal Çerçeve." *Idea Studies* 28/7:1-11. DOI: 10.26728/idea.s.339

Artuk, C. 1960. "Nikaia (İznik) Şehrinin İsim ve Unvanları Hakkında." *V. Türk Tarih Kongresi* (12-17 Nisan 1956). Ankara, 310-317.

Barag, D. 1978. "The Palestinian 'Judaea Capta' Coins of Vespasian and Titus and the Era on the Coins of Agrippa II Minted Under the Flavians." *NC* 18.138:14-23.

Barkay, R. 2012. "Roman Influence of Jewish Coins": D. M. Jacobson – N. Kokkinos (ed.), *Judaea and Rome in Coins 65 BCE-135 CE*. London: Institute of Jewish Studies, 19-26.

Barton, T. 1995. "Augustus and Capricorn: Astrological Polyvalency and Imperial Rhetoric." *JRS* 85:33-51.

Baydur, N. 1998. *Roma Sikkeleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bayram, A. 2020. *Arkeolojik ve Epigrafik Bulgular Işığında Nikaia'da Romalılaşıma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.

Bieber, M. 1973. "The Development of Portraiture on Roman Republican Coins." *ANRW* 1.4. Berlin: De Gruyter, 871-898.

Blanco-Pérez, A. 2018. "EPINIKIA: Celebrating Roman Victory in the Eastern Provinces of the Empire." *Tyche* 33:9-41. DOI: 10.25365/tyche-2018-33-2

Bonacasa, N. 1976. "Nicaea": R. Stillwell (ed.). *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*. New Jersey: Princeton Uni. Press, 622-623.

Bosch, E. 1948. "Nikaia (İznik) Bayram Oyunları" (Çev. C. Artuk), *Bellesten* 46.12:325-348.

Buffer, T. 2010. "Salus in the Roman Missal: What It Means and Why." *Antiphon* 14.1:30-44. DOI: 10.1353/atp.2010.0021.

Burnett, A. 2011. "The Augustan Revolution Seen from the Mints of the Provinces." *JRS* 101:1-30. DOI: 10.1017/S0075435811000104

Burnett, A. 2016. "Zela, Acclamations, Caracalla – and Parthia?." *BICS* 59.1: 72-110. DOI: 10.1111/j.2041-5370.2016.12020.x

Burrell, B. 2014. *Neokoroi, Greek Cities and Roman Emperors*. Leiden: Brill. DOI: 10.1163/9789047401506

Buxton, R. 2005. *Οι Ελληνικοί Μύθοι, Ένας Ολοκληρωμένος Οδηγός* (μετ. Τ. Τάσος). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Callataÿ, F. 2011. "More Than It Would Seem: The Use of Coinage by the Romans in Late Hellenistic Asia Minor (133-63 BC)." *AJN* 23:55-89.

Charlesworth, M. P. 1936. "Providentia and Aeternitas." *HTR* 29.2:107-132.

Crawford, M. H. 1983. "Roman Imperial Coin Types and the Formation of Public Opinion." C. N. L. Brooke – B. H. I. Stewart – J. G. Pollar – T. R. Volk (ed.), *Studies in Numismatic Method Presented to Philip Grierson*, Cambridge: Cambridge University Press, 47-64.

Çizmeli-Öğün, Z. 2009. "Roma Döneminde Anadolu Kentleri, Unvan Yarışında İç Pon-tos." *Toplumsal Tarih* 185:70-73.

Dahmen, K. 2007. *The Legend of Alexander the Great on the Greek and Roman Coins*. London: Routledge.

Doğancı, K. 2019. "Augustus Dönemi'nde Roma'nın Bithynia et Pontus Eyaleti Valileri." E. Arslan – T. Tapur – C. Aladağ (ed.). *Sosyal Bilimler Araştırmaları* 2019:1-10.

Donatien, G. 2009. "Neron, Heritier d'Auguste: Perspectives Numismatiques." *RN* 165.6:129-152.

- Ellithorpe, C. J. 2017. *Circulating Imperial Ideology: Coins as Propaganda in the Roman World*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. North Carolina University: Chapel Hill.
- Ergin, G. (2008). *Anadolu'da Roma Hakimiyeti, Direniz ve Düzen*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Errington, R. M. (ed.) 2017. *Hellenistik Dünya Tarihi* MÖ 323-30 (Çev. G. Günata). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Fosbroke, Th. D. (ed.) 1825. *Encyclopaedia of Antiquities, and Elements of Archaeology, Classical and Mediaeval II*. London: Society of Antiquaries.
- Franke, P. R. (2007). *Roma Döneminde Küçükasya* (çev. N. Baydur – B. Theis-Baydur). İstanbul: Ege Yayınları.
- Galani, G. 2022. *Imprints of Roman Imperium, Bronze Coinages in the Republican Eastern Provinces*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Stockholm University: Stockholm.
- Greet, B. J. R. 2015. *The Roman Eagle: A Symbol and its Evolution*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. The University of Leeds: Leeds.
- Güney, H. 2015. "Unpublished Coins of the Bithynian Koinon." *Arkeoloji ve Sanat* 149:83-88.
- Györi, V. 2015a. "The Lituus and Augustan Provincial Coinage." *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 55:45-60. DOI: 10.1556/068.2015.55.1-4.3
- Györi, V. 2015b. "The Mars Ultor Coins of c. 19-16 BC." *Gremium* 9:7-30.
- Hannestad, N. (ed.) 1988. *Roman Art and Imperial Policy*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Harris, B. F. 1980. "Bithynia: Roman Sovereignty and the Survival of Hellenism": H. Temporini – W. Haase (ed). *ANRW II*. Berlin-New York: De Gruyter, 857-901.
- Heuchert, V. 2005. "The Chronological Development of Roman Provincial Coin Iconography." C. Howgego – V. Heuchert – A. Burnett (ed.). *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, Oxford: Oxford University Press, 30-56. DOI: 10.1093/oso/9780199265268.003.0008
- INikaia: Şahin, S. 1979. *Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 9: İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu*. Bonn: Rudolf Habelt GmbH.
- Johnston, A. 1985. "The So-called "Pseudo-autonomous" Greek Imperials." *ANSMN* 30:89-112.
- Johnston, P. A. – A. Mastrocinque 2017. "Hera and Juno: The Functions of the Goddesses in Prehistoric and Historic Greece and Rome: Introduction." *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 57.2-3:137-142. DOI: 10.1556/068.2017.57.2-3.1
- Jones, A. H. M. 1956. "Numismatics and History." R. A. G. Carson – C. H. V. Sutherland (ed.). *Numismatics and History. Essays in Roman Coinage Presented to Harold Mattingly*. London: Oxford University Press, 13-33.
- Kaya, M. A. 2005. "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi." *Tarih Araştırmaları Dergisi* 38:11-30. DOI: 10.1501/Tarar_0000000229
- Kerschbaum, S. – H. Vidin 2021. "Introduction. Tradition and Coins." *Tradition Through Empires, Cities of Asia Minor and Their Coin Images, :199*. Bonn: Rudolf Habelt GmbH, 1-9.
- Kremydi-Sicilianou, S. 2005. "'Belonging' to Rome, 'Remaining' Greek: Coinage and Identity in Roman Macedonia." C. Howgego – V. Heuchert – A. Burnett (ed.). *Coinage and Identity in the Roman Provinces*. Oxford: Oxford University Press, 95-106. DOI: 10.1093/oso/9780199265268.003.0012
- Lambros, M. P. 1878. "Monnaies Portant les Inscriptions ΔΙΟΣ ΛΙΤΑΙΟΥ et ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΙΑΤΡΟΥ." *BCH* 2:509.
- Lewis, P. – R. Bolden (ed.) 2002. *The Pocket Guide to Saint Paul. Coins Encountered by the Apostle on his Travels*. Kent Town: Wakefield Press.
- Macro, A. D. 1980. "The Cities of Asia Minor Under the Roman Imperium." H. Temporini – H. Haase (ed). *ANRW II*. Berlin-New York: De

Gruyter, 658-697.

Mason, H. J. 1974 (ed.). *Greek Terms for Roman Institutions. A Lexicon and Analysis*. Toronto: A. M. Hakkert Ltd.

Morawiecki, L. 1996. "Pontificalia Atque Auralia Insignia and the Political Propaganda in the Coinage of the Roman Republic." *Notae Numismaticae* 1:37-57.

Morrisson, C. (ed.). 2002. *Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik*, Genel Bir Bakış (Çev. Z. Çizme-li-Öğün). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Mt. Matthaios. *Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*. (ed. B. Μουστάκη – I. Τιμαγένους). Αθήνα: I. Σιδέρης (1971).

Nolle, J. 2003. "Ein Ephesischer Kult der <Victoria Romanorum> und das Sogenannte Parthermonument." *Chiron* 33:459-484. DOI: 10.34780/g968-vm01

Rowan, C. (ed.) 2019. *From Caesar to Augustus (c. 49 BC-AD 14), Using Coins as Sources*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781139775311

Rec Gen I.2: Waddington, W. H. – E. Babelon – Th. Reinach 1908. *Recueil General des Monnaies Grecques d'Asie Mineure I.2*. Paris: Ernest Leroux.

Rec Gen I.3. Waddington, W. H. – E. Babelon – Th. Reinach 1910. *Recueil General des Monnaies Grecques d'Asie Mineure I.3*. Paris: Ernest Leroux.

RIC I. Sutherland, C. H. V. (ed.) 1984. *The Roman Imperial Coinage I*. From 31 BC to AD 69. London: Spink and Son Ltd.

RIC II. Mattingly, H. – E. A. Sydenham (ed.) 1926. *The Roman Imperial Coinage II*. Vespasian to Hadrian. London: Spink and Son Ltd.

RIC III. Mattingly, H. – E. A. Sydenham (ed.) 1930. *The Roman Imperial Coinage III*. Antoninus Pius to Commodus. London: Spink and Son Ltd.

RPC I. Burnett, A. – M. Amandry – P. Ripollès 1992. *Roman Provincial Coinage I, From the death of Caesar to the death of Vitellius (44BC-AD 69)*. London: British Museum Press.

RPC II. Burnett, A. – M. Amandry – I. Carradice 1999. *Roman Provincial Coinage II, From Vespasian to Domitian (AD 69-96)*. London: British Museum Press.

RPC III. Amandry, M. – A. Burnett 2015. *Roman Provincial Coinage III (Nerva, Trajan and Hadrian (AD 96-138))*. London: British Museum Press.

RPC IV.1. Heuchert, V. 2005. *Roman Provincial Coinage IV.1, The Antonines (AD 138-192): Cyrenaica and Crete to Bithynia-Pontus*. Online: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>

RPC IV.2. Heuchert, V. 2005. *Roman Provincial Coinage IV.2, The Antonines (AD 138-192): Asia*. Online: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>.

RPC IV.3. Heuchert, V. 2005. *Roman Provincial Coinage IV.3, The Antonines (AD 138-192): Lycia-Pamphylia to Arabia*. Online: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>.

RPC VI. Calomino, D. – A. Burnett (2017-2022). *Roman Provincial Coinage VI, From Elagabalus to Maximinus (AD 218-238)*. Online: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>.

RPC VII.2. Mairat, J. – M. Spoerri – M. Amandry – R. Bland – K. Butcher – J. Nurpetlian – U. Peter (2020-2022). *Roman Provincial Coinage VII.2, From Gordian I to Gordian III (AD 238-244): all provinces except Asia*. Online: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>.

RPC VIII. Mairat, J. – M. Spoerri – M. Amandry – K. Butcher – E. Levante – J. Nurpetlian – U. Peter (2020). *Roman Provincial Coinage VIII, Philip (AD 244-249)*. Online: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>.

RPC IX. Hostein, A. – J. Mairat – E. Levante (2014). *Roman Provincial Coinage IX, From Trajan Decius to Uranius Antoninus (AD 249-254)*. Online: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>.

RRC I. Crawford, M. (ed.) 1974. *Roman Republican Coinage I*. London: Cambridge University Press.

RSC I. Seaby, H. – D. Sear – R. Loosley 1989. *Roman Silver Coins I: The Republic to Augustus*. London: Seaby.

Sarıiz, E. 2019. "Stratonikeia'da Roma Kültleri:

- Kentin Roma Şehir Sikkeleri Üzerine Yeni Bir Değerlendirme." B. Söğüt (ed.). *Stratonikeia Çalışmaları 4, Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları*. İstanbul: Ege Yayınları, 65-83.
- Schafer, T. (ed.) 1989. *Imperii Insignia, Sella Curulis und Fasces*. Mainz: Verlag Philipp Von Zabern.
- Scott, R. T. 1982. "Providentia Aug." *Historia* 31.4:436-459.
- SNG Aul. *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v. Aulock, Pontus Paphlagonien, Bithynien*. Berlin: Verlag Gebr. Mann (1967).
- SNG France 3. *Sylloge Nummorum Graecorum. Pamphylie, Pisidie, Lycaonie, Galatie*. Zürich: Bibliothèque Nationale de la France (1994).
- Stern, G. 2015. "The New Cult of Pax Augusta 13 BC – AD 14", *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 55:1-16. DOI: 10.1556/068.2015.55.1-4.1
- Stevenson, S. W. (ed.). 1889. *A Dictionary of Roman Coins, Republican and Imperial*. London: George Bell.
- Stewart, R. 1997. "The Jug and Lituus on Roman Republican Coin Types: Ritual Symbols and Political Power." *Phoenix* 51:170-189.
- Strabon. *Γεωγραφικά*. Geography, V.10-12 (Çev. H. L. Jones). Loeb Classical Library 211. Cambridge: Harvard University Press (1928).
- Strobel, K. 2006. "Níkaiá/Nikaia, Latin Nicaea, town in Bithynia, Development Up to the Imperial Period." H. Cancik – H. Schneider (ed.). *Brill's Encyclopedia of the Ancient World New Pauly* 9, Leiden: Brill, 701.
- Suet. *Aug.* Suetonius. Lives of the Caesars I. Julius. Augustus. Tiberius. Gaius. Caligula (Çev. J. C. Rolfe). *Loeb Classical Library* 31. Cambridge: Harvard University Press (1914).
- Suet. *Ner.* Suetonius. Lives of the Caesars II: Claudius. Nero. Galba. Otho and Vitellius. Vespasian. Titus. Domitian. Lives of Illustrious Men: Grammarians and Rhetoricians. Poets (Terence. Virgil. Horace. Tibullus. Persius. Lucan). Lives of Pliny the Elder and Passienus Crispus (Çev. J. C. Rolfe). *Loeb Classical Library* 38. Cambridge: Harvard University Press (1914).
- Suspène, A. (2017). "Auguste et l'Asie Mineure: l'apport de la documentation monétaire." L. Cavalier – M. C. Ferriés – F. Delrieux (ed.). *Auguste et l'Asie Mineure*. Bordeaux: 45-59.
- Sutherland, C. H. V. (ed.) 1951. *Coinage in Roman Imperial Policy, 31 B.C.-A.D. 68*. London: Methuen and Co. Ltd.
- Şahin, N. (ed.) 2001. *Zeus'un Anadolu Kültleri*. İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Vakfı.
- Şahin, S. 2004. "Hellenistik ve Roma Çağlarında İznik / Nikaia." I. Akbaygil – H. İnalçık – O. Aslanapa (ed.). *Tarih Boyunca İznik*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 3-23.
- Tekin, O. 1994. *Eskiçağda Para. Antik Nüsmatiğe Giriş*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Tekin, O. 2021. "Roma Sikkelerinde Siyaset ve Propaganda." *Toplumsal Tarih* 332:46-51.
- Tozan, M. (ed.) 2016. *Roma'nın Anadolu'daki Egemenlik Politikası, Kentler ve Bağımlı Krallıklar (İ.Ö. 133-İ.Ö. 89)*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Vojvoda, M. 2015. "Signis Receptis as a Reverse Motive on Roman Imperial Coins." *Archaeology and Science* 11: 43-52. DOI: 10.18485/arhe_apn.2015.11.4.
- Wallace-Hadrill, A. 1986. "Image and Authority in the Coinage of Augustus." *JRS* 76:66-87.
- Wanscher, O. (ed.) 1980. *Sella Curulis, The Folding Stool An Ancient Symbol of Dignity*. Copenhagen: Rosenkilde and Bagger.
- Weinstock, S. 1960. "Pax and the 'Ara Pacis'", *JRS* 50.1-2:44-45.
- Weiser, W. 1983. *Katalog der Bithynischen Münzen der Sammlung des Instituts für Altertumskunde der Universität zu Köln*. Opladen: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- West, L. C. 1949. "Imperial Publicity on Coins of the Roman Emperors." *CJ* 45.1:19-26.
- Woytek, B. E. 2018. "The Depth of Knowledge

and the Speed of Thought - The Imagery of Roman Republican Coins and the Contemporary Audience." P. P. Iossif - Fr. De Callataÿ - R. Veymiers (ed.). ΤΥΠΟΙ - *Greek and Roman Coins Seen Through Their Images*. Liège: Presses Universitaires de Liège, 355-387.

Zanker, P. (ed) 1988. *The Power of Images in the Age of Augustus* (Çev. A. Shapiro). Michigan: The University of Michigan Press.